

Р Н Ы Ф У

Բլրան կողին դալարուն,
Առանձնութեան մէջ Հսկայ,
Երազներով օրօրուն՝
Սէրն իմ աղուոր կը մեծնայ:

Արշալոյսին՝ հարսի պէս,
Մարդարիտով զարդարուած,
Կը ճօճէ հասակն հեղ
Ըմպեկով շաղն ալլամած:

Համբույրին տակ զեփիւտին՝
Վարսենին օղին ցրուելով,
Երբ կը նայի տարփաղին՝
Կ'երդէ ամէն բան իրմով:

Արեւին տակ ուռճացի՛ր,
Սէրն իմ աղուոր ու փափկիկ,
Անբասող է զերջն արբշիւ,
Գուցէ հասնի հով սաստիկ:

Անցայ քովէն վերստին .
Հասած էր մահն անողորօք,
Աղաղուն թուփ, կեա՞նք անդին . . .
Զփիւռը դայն կ'ողբար լոկ :

Պատասխան, 1957

Հ. Մ. ՃԱՆԱՇԵԱՆ

ՄԻՐՈՅ ՓԵՐԱԿ

Սիրարարս փեթակ, որուն չորս դին
Իշձերբս են մեղուններ,
Որոնք յոյսիս ծաղիկներու նեկտարով,
Ինձ կը հիսեն երազներ:

Բեւրէ՛ք ինծի դառնուԹիւննե՛րը բոլոր
Բեւրէ՛ք սրտիս փեթակին .
Կ՛ուղեմ քամիւ խորիսխնեւրուս մեղրը լոյս ,
Վէրքեւրու մէջ մըթադին :

Ահ, թող հալի ամբողջ փեթա՛վը սրտիս
Սիրոյ անմար բոցերով .
Ու թող ձուլուին մեղրամոմէն մընացորդ ,
Յոյսի մոմեր հողեթով :

L. E. S.

Լ. Ի. Ճ. Ի. Ն. Ե. Բ. Գ. Ը.

Պուրակի լուռ ծոցին մէջ
 Լիճ մը յարծես կ'երազէ,
 Եւ իր բիւրեղ նայուածքով
 Երկինքն իր մէջ կը սուղէ:

Քընարահար ծառերու
Երգահանդէ՛սը, որպէս
Խալտանքներու սարսուռներ,
Խ՛անցնի պղտոր հոպիէս:

Ես ալ իրրեւ քնարահար,
Դիւթուած անոյշ նայուածքէդ,
Երդըս կու դամ խառնելու
Բերկրանքիդ մէջ յուսաւէտ:

Ահ, հողիս ալ քեդի պէս
Ըլլար լըճակ մը պայծառ,
Որուն մէջ ջինջ ժպտիտով
Անամպ երկինք մը ցոլար:

Հ. ԵՓՐԵՄ ՏԷՐ ՂԱԶԱՐԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳ

ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՐԲԱԶԱՆ ԵՐԳԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ Գ. ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ

(փարիզ, 1-8 Յուլիս, 1957)

Բաղրամիւն եւ ամէնազգի երաժշտագէտ-
ներու կարգին, հրաւիրուած էր նաեւ Վե-
նետիկի Միխիթարեան Միաբանութենէն
Մեծ. Հ. Դեռոնդ Վրդ. Տայեան, միջադ-
պային բեմի վրայ դնելու հայ սրբազան
երգն ու անոր հսկայ արժէքը, որ հինա-
ւորց դարերու զմայլելի պատմութիւն մը
ունի: Ու երաժշտագէտ Վարդապետը ներ-
կայացած է հոն ոչ միայն իբրեւ մաս-
նագէտ մը, հմուտ, հայ եկեղեցական ե-
րաժշտութեան պատմութեան, անոր յե-
ղաշրջմաներուն եւ առանձնայատուկ նը-
կարագրին, այլ նաեւ իբրեւ Վարպետ
մը որ տուած է իր պատուական լուման,
իր լաւագոյնը՝ կորուստէ փրկելու հա-
մար մեր մեղրածորան շարականներն ու
դանձերը: Արդարեւ ան ամբողջ կեանք
մը նուիրած է հայ շարականներուն, յա-
րատեւ զոհողութեան խորոյկին վրայ
սպառելով, յափշտակուած՝ հայ երգին
սքանչելի դիւթանքէն: Ու տետրակներն,
հաղարաւոր էջեր սեւցած ան, թարգմա-
նելու համար մեր ձրգերուն բիւր նրբե-
րանգներն ու այլազան խաղերը: Տասներ-
կու հատոր պիտի ըլլան անոնք երբ ամ-
բողջապէս հրատարակուին: Ներկայիս
արդէն լոյս տեսած ան չորրորդ եւ հին-
գերորդ հատորները, ընդամենը 974 էջ,
մեծադիր: Իրենց զրաւիչ ու գեղեցիկ
կողքով, վերարտադրութիւն հայ չքնադ
մանրանկարի մը, այդ երկու հաստափոր
հատորները զրաւած են բոլորին ուշա-
դրութիւնը, Համագումարի օրերուն, ցու-
ցադրուած ըլլալով մոռուքին մօտ. ու
բաղրամիւն օտարազգի մասնագէտներ եւս

իրենց զարմանքն ու շնորհաւորութիւնները յայտնած են ալեգարդ հեղինակին :

Ահա այս գնահատելի վաստակին ի տես է որ Համագործարին կազմակերպիչները լայն տեղ տուած ևն Հ. Ղեւոնդ Վրդ. Տայեանի ղեկուցադրին, հարիւրաւոր ուրիշ տեղեկադիրներու մէջէն նախորդողութիւն ընծաւելով հայկականին :

Մեծաարդեոյ Հայրը իր հակիրճ զեկոյցով (3 Յուլիս, 1957), որ մեծ հետաքրքրութիւն ստեղծած է սրբապան երգի մասնագէտներու այդ ընտրանիին մէջ, մատնանշած է արժէքը այն եղանակներուն՝ զորս ինք թարգմանած է եւրոպական ձայնադուլթեան. բացատրած է թէ անոնք ինչ աստիճանի հայկական են ու կը ներկայացնեն մեր տոհմիկ ազգային ականջեցական երաժշտութիւնը: Եւ ահա Մխիթարեան երկդարեան շաւնդութեան նրպասը՝ հայ երգին: Մխիթար Աբրահայր ինք բերած է այդ եղանակները արեւմուտք՝ Հայաստանի մեծազոյն վանքերէն, ուր ինք ուսած ու մեծցած էր. Սեբաստիա, Կարին, Բասեն, Էջմիածին, Սեւան: Հետեւաբար անոնք կը ներկայացնեն առ նուազն երկու հարիւր եօթանասուն տարուան հնութիւն մը. այս տեսակէտով – կրնանք աւելցնել մենք – չատ աւելի կը մօտենան նախնականին, քան ինչ որ Տնտեսանի ու Թաշճեանի հրատարակութիւնները, որոնք լի են Պոլսական ազդեցութեամբ ներմուծուած թրքական տարրերով, եւ ժամանակին, Կոմիտաս վերդ. իսկ բոլորն պայքար մղած է այդօտար և մեզի հոսանքին դէմ: Ս. Ղազար

բու եղանակները, մեծ բծախնդրութեամբ պահուած վանքին մէջ եւ ամէնօրեայ գործածութեամբ նուիրականացած, ունին աւելի աւանդական դիմ մը, յաճախ աւելի գնայուն ընթացք եւ նախնականութիւն, բացի նորամուտ ստեղծներէն:

Այս տեսակէտով ալ, մեր վերածնունդի պատմութեան մէջ, Մխիթար Աբբա-հայր ունի փրկարար դեր մը:

* * *

Համագումարի նիստերուն համընթաց՝ տեղի ունեցած են բազմաթիւ երգահան-դէսներ, մասնակցութեամբ եւրոպական լաւագոյն խմբերգներու, աշխարհահռչակ ղեկավարներու ճալատին ներքեւ:

Յուլիսի 5ի իրիկունը, Շաշեոյի պալատին մէջ տեղի ունեցած երգահանդէսի յայտագրին հինգ մասերէն մէկը նուիրուած է հայկական երգեցողութեան:

Փարիզի Սիմիան-Կոմիտաս երգչախումբը, զօրացած հայ եւ օտար լաւագոյն երգիչ-երգչուհիներով, Կաթող. Ս. Խաչ եւ կեղեցւոյ Դպրաց դասով, շուրջ 130 հոգի, ղեկավարութեամբ տաղանդաւոր Պր. Կարպիս Ափրիկեանի, արժանաւայել կերպով կը ներկայացնէ մեր կրօնաշունչ երգեցողութիւնը, որոտընդոստ ծափեր խլելով ներկաներէն, եւ ծափերուն հետ նաեւ միջազգային հասարակութեան զմայլանքն ու գնահատանքը:

Յաղթանակի գիշերն է այդ տօնական, ոչ միայն Փարիզահայութեան, այլ նաեւ ամբողջ հայութեան, որուն գաւազները կը բարձրանան բեմ. ու բեմին ոսկեգրուադ խորքին վրայ, շողողուն լոյսերու ցոլքին տակ, միջազգային դրօշներով շրջապատուած, հսկայ երգահոնի աջն ու ձախը առկա, կանգուն է վկան նաեւ մեր մարտիրոսագրութեան:

Կը բացուի վարագոյրը, կը խայտան հայորդիները. կը հնչէ երգահոնը դաշն ու խորհրդաւոր. Հրաշափառ Աստուած: Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի մարտիրոսագրութեան ու յաղթանակի երգն է ատիկա: Ու այդ

գիշեր Հրաշափառը դարձած է նաեւ հայ ազգին յաղթանակի երգը:

Կը սկսի խմբերգը, քառածայն. Տէր կեցո, Տէր ողորմեա, Մեծացուցի (Կոմիտաս Վարդապետի), Սուրբ սուրբ, Հայր մեր (Մ. Եկմալեանի), Էակից Հօր (Գ. Զ. Նարեկան, Վենետիկի եղանակ, ըստ Հ. Ղ. Վ. Տաշեանի ձայնագրութեան). կը փակուի Կոմիտաս Վրդ. Ի Գովեա Երուսաղէմով:

Խօսնակը, նախ քան յայտագրի գործադրութիւնը՝ ամփոփ պատմականը կ'ընէ հայ եկեղեցական երգեցողութեան. կը յիշէ բազմաձայնի վարպետ Կարա Մուրզայի, Մակար Եկմալեանի եւ Կոմիտաս Վարդապետի վաստակը: Ապա իւրաքանչիւր երգէ առաջ՝ բարձրախօսով կու տայ բացատրութիւնը եւ թարգմանութիւնը:

Այս յաջողութեան կողքին՝ հարկ է նաեւ նկատել որ շատ քիչ տեղ տրուած է հայկական բուն շարականին, միաձայն շարականին. եւրոպական լուրջ թերթեր նկատել տուած են որ Համագումարի մասնագէտներուն համար շատ հետաքրքրական պիտի ըլլային այդ տեսակի երգերը: Բազմաձայնը, մանաւանդ նկատի առած անոր նորամուտ բնոյթը, որքան ալ չքեղ ու հանճարեղ՝ չի գոհացներ իրենց ուսումնաստենչ ու պրպտող հոգին, որ կ'ուզէ հասնիլ ամէնէն նախնականին, հինին. ինչպէս եւրոպականին մէջ՝ Գրիգորեանին զանազան տեսակներուն: Մեր համերգին մէջ ալ տեղ տրուած է այդ, միաձայն շարականին, բայց երգուած է միայն արական խումբի մը կողմէ, այն ալ վերածուած ու սակաւ տարրերով:

Ասիկա առիթ մըն է մեզի, ուրեմն, որ պէտքի աւելի եւս գնահատենք մեր թաքուն գանձերը, եւ եւրոպական շրջանակներուն մէջ ներկայանալու պահուն, գիտնանք ժամանակին ու դարուն իսկական պահանջները գոհացնել. ասով աւելի եւս բարձրացուած կ'ըլլանք հայ ազգին անունն ու վարկը:

Հ. Ն.

ՍԱՐԳԻՍ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

Ի ՊԱՏՈՒԻ

Սարգիս Խաչատուրեան յարութիւն առած է. կ'ապրի. կ'ապրի իր գործով. կ'ապրի հնդկական արուեստի հրաշալիքներով, որոնք այսօր իր փառքի դափնեպսակը կը կաղմեն: Իտալացի բազմաթիւ արուեստագէտներ յարգանքով, խանդավառ գնահատանքով, անսահման պաշտով, մոռնելով կը մօտենան անոր նկարներուն, որոնց ընդմէջէն հաղարամեայ քաղաքապետութիւն մը կը յայտնէ, Պոլսոտայական կրթութիւն մը կը յայտնէ, իր աշխարհը, իր մտածելակերպերով, իր հաւատալիքներով եւ հարազատ աշխարհահայեացքով:

Հոռմ, Վենետիկ ու Միլան. ահա ցուցահանդէսի երեք կայանները՝ ուր չորս ամսուան ընթացքին տեսանք անընդհատ խոստումը գեղարուեստասէր ընտրանիին եւ ոգեւորութիւնը մանաւանդ իտալացի կաղամկերպիչներուն:

Նախաձեռնութիւնը կը պարտինք Միլան ու Հեռաւոր Արեւելքի ուսումնասիրութեան նուիրուած իտալական Հաստատութեան:

Հոռմ, 1-12 Յուլիս,
Վենետիկ, 20-31 Յուլիս,
Միլան, 22-30 Հոկտեմբեր:

Տեղական թերթերը, շուրջ տասնեակ մը, մեծամեծ գովեստներ կը շուրջեն, դրուատելով մարդկային գեղարուեստին պատմութեան այդ գլուխգործոցներուն հետ նաեւ մեծ արժէքները հայ նկարիչին: Ամէնքն ալ կ'ընդծէին անոր հայկական ծագումը. եւ ասիկա պարծանք մըն է մեր ցեղին եւ անոր հնդկարուական ծագումին:

Յուցահանդէսներու բացման առթիւ կը բանախօսէր Փրոֆ. Պոստալի, Հոռմի Գեղարուեստից Կաճառէն. ներկայ էին պետական ու կրթական ներկայացուցիչներ, մշակութային հաստատութիւններու

նախագահներ: Վենետիկի ու Միլանի մէջ աւանտես եղանք նաեւ խանդավառութեան եւ ծածուկ հպարտութեան այն բազմաթիւ ազգայիններուն, որոնք փութացեր էին պատուել մեծ նկարիչը:

Այս խանդավառ ցոյցերուն ընթացքին, մեծամեծ շնորհաւորութիւններու կ'արժանանար նկարիչին ազնիւ Տիկինը, Տիկ. Վալա Խաչատուրեան, որ գիտցած է արժանաւայել զոհողութիւններով գերազանահատել իր պատուական ամուսնին վերածինի ստեղծագործութիւնները եւ արժէքաւորել վանոնք միջազգային բեմի վրայ:

Ի՞նչ էր արժէքը այս ցուցահանդէսին: Սարգիս Խաչատուրեանի նկարչական վերելքը երեք հանգրուաններ ունի. Կովկաս, Պարսկաստան, Հնդկաստան: Իր ուսումները Հոռմ աւարտած, իտալական կապոյտին դիւթանքով արբելու, կ'անցնի Փարիզ ու Միլանի, ուր աւելի եւս կը խորանայ վրձինի գաղտնիքին մէջ: 1915-1920ի շրջանին մեկուսացած է Թիֆլիս, ուր խորապէս կը տպաւորուի հայկական դէպքերու եւ գաղթականներու ողորմուկ երեւոյթներէն. հայ ողբերգութիւնը կը դառնայ նիւթ իր անդրանիկ ստեղծագործութիւններուն:

«Չգոհացող հոգիս կ'ըսէր ինքն իսկ Խաչատուրեան, զիս ստիպեց նոր աշխարհներ յորոնել, որովհետեւ չէի ուզեր լճանալ առհասարակ եւ միակողմանի կերպով ներկայացնել արուեստը»: Այնուհետեւ կը նուիրուի ուսումնասիրելու Շահ Աբբասեան դարաշրջանի որմանկարները, մեծ մասով եղծանած գործեր. ու կը յաջողի վերակազմել վանոնք՝ ի յայտ բերելով հսկայ տաղանդ ու համբերատար նկարադիր եւ աննկուն կորով: Համբաւը արդէն իսկ անցած է Պարսկաստանի սահմաններէն դէպի արտասահման: